

UCLA

Archive of the Yiddish Literary Journal Kheshbn

Title

Fun Barg Arof Biz Tif Barg Arop (From Uphill to Steep Downhill)

Permalink

<https://escholarship.org/uc/item/2gk3m49t>

Journal

Archive of the Yiddish Literary Journal Kheshbn, 94(1)

Author

Berger, Lily (Lilly)

Publication Date

1979-09-01

Peer reviewed

לילי בערגער / פאריז

פון בארג ארויף ביז טיף בארג אראפ

(וועגן אסתר ראָזענטאַל-שניידערמאַנס „אויף וועגן און אומוועגן“ באַנד 2)

די מעמוואָרן. וועל איך דערביבער מיך נישט איבערזעהן נאָר בלויז צוגעבן, אַז דער צווייטער באַנד מעמוואָרן איז אַזוי גוט ווי דער ערשטער באַנד געשיכטע פאַרשפינט צוזאַמען מיט קינסטלערישער שילדערונג. די מחברין ברענגט אַרויס, געשעענישן, סיטואַציעס, פאַקטן, עפיזאָדן מיט דער פינטלעכקייט פון אַ היסטאָרי-קער, מעסטנדיק זיי מיט אַ וויסנשאַפֿט-לעכער מאָס. מיט אַ וויסנשאַפֿטלעכן צוגאַנג און דאָס ווונדערט מיך נישט, ווייל אסתר ראָזענטאַל-שניידערמאַן איז לויט איר פּראָפּעסיאָנעלער פאַרמאַציע אַ וויסנ-שאַפֿטלעריין; זי האָט אַ סך יאָרן געאַרבעט ווי אַזעלכע אין אינסטיטוט פאַר יידישער קולטור אין קיעוו. די מעמוואָרן זיינען אָבער ווייט פון טרוקענער „היסטאָריש-קייט“, פון באַריכטמעסיקייט. די סיטואַציעס, צומאַל גרויסע היסטאָרישע געשעענישן, די פּערסאָנאַזשן, די מענטשלעכע דראַמען זיינען געשילדערט מיט אַ סך קינסטלערישער עמפּינדלעכקייט, דאָ און דאָרט מיט דינעם הומאַר, וואָס די פּראָנ-צויזן רופן שוואַרצער הומאַר. היסטאָרישע פינטלעכקייט און קינסטלערישע בילד-ערישקייט, דראַמאַטישע שפּאַנונג, טראַג-גיוס און הומאַר פאַרפלעכטן זיך צוזאַמען און שאַפֿן אַ ברייטן, קאָלירפולן פּרעסאָ פון אַ גאַנצן היסטאָרישן פּעריאָד מיט זיין באַרג אַרויף און באַרג אַראָפּ, מיט זיינע דערהויבנקייטן און געפאַלנקייטן, מיט ליכטיקע אויפגאַנגען און פינצטערע אונטערגאַנגען.

אַלע בענדער צוזאַמען וועלן אַרומנעמען כמעט דריי פּערטל יאַרהונדערט פון גע-שיכטלעכן ברוי, פון יידישע שווערע ראַנגלענישן, דער איצטיקער באַנד איז דער קיעווער פּעריאָד, דער צייט-אַפּשניט אָנהייבנדיק פון 1926, ווען אסתר ראָזענ-טאַל-שניידערמאַן, אַ יונגע ענטוויאָסטישע קאַמוניסטקע איז געקומען אַהער לערנען

מיר האָבן לאַנג געוואַרט אויפן צווייטן באַנד פון אסתר ראָזענטאַל-שניידערמאַנס ברייט פאַרמאַסטן ווערק, וואָס זי האָט אונטערגענומען מיט אַ סך יאָרן צוריק אין דער פאַרם פון מעמוואָרן און אונטערן טיטל „אויף וועגן און אומוועגן“. דער איצטיקער באַנד אין יידיש איז פון לאַנג שוין דערשינען אין עברית און אויב כַּהאַב קיין טעות נישט איז שוין אין ישראל דערשינען אין עברית אַדער דאַרף איצט דערשינען אויך דער דריטער באַנד און טראַגן אַלע צוזאַמען דעם נאַמען „נפתולי דרכים“. און ווי מיר איז באַ-באַקאַנט איז אויך דער פּערטער באַנד שוין נאָר ווייט אין דער אַרבעט און וועט מסתמא אין גיכן אָפּגעגעבן ווערן אין דרוק.

דער ערשטער באַנד פון, וועגן און אומ-וועגן האָט אַרומגענומען דער מחבר'נס קינדערי-יאָרן און די יידישע שטאַט טשעכאָסלאַוו, די פּריע יוגנט און דאָס יידישע לעבן אין איר געבוירן-שטאַט. שפּעטער וואַרשע, וווּ זי האָט געאַרבעט ווי אַ „צישאַ“-לערערין און איינצייטיק אַקטיוו געווען אין דער אוימלעגאַלער קאַ-מוניסטישער פאַרטיי ביז דעם יאָר 1926, ווען אסתר ראָזענטאַל-שניידערמאַן האָט זיך מיט ענטוויאָזם געלאָזט קיין סאַוועט-רוסלאַנד. דורך דער פּריומע פון איר אייגן לעבן האָבן מיר באַקומען אַ ברייטן, פילפאַרביקן פּרעסאָ פון אַ גאַנצער עפּאָ-כע, אַ קווערשניט פונעם יידישן לעבן פון יענער צייט אין פּוילן און אויך אַ קלאַרע פאַרשטעלונג פון דעם וואָס ס'איז געווען אין יענעם פּעריאָד די פּוילישע קאַמוניס-טישע באַוועגונג און דער עיקר וועגן דעם אַרט פונעם יידישן קאַמוניסט אין דער דאָזיקער באַוועגונג.

מיר איז שוין אויסגעקומען צו שרייבן וועגן ערשטן באַנד און צו אַנאַליזירן דעם באַזונדער אינטערעסאַנטן זשאַנער פון אַט

נוצנדיק נישט פאסנדיקע ווערטער, דער- ציילנדיק אויף פארזאמלונגען נישט נייע טיקע זאכן און גיך האָט זיך די יוגע ענ- טוויאָסטקע געכאַפט, אַז מען טראַכט אַז- דערש און מען רעדט אַנדערש, און אַוודאי שוין שרייבט מען אַנדערש ווי מען רעדט אין דער שטיל. משה ליטוואַקאָוו, למשל, האָט אין זיין פאַרמאַכטן ביוראָ אַרויס-ע- וויזן פאַר איר אַ וואַרעמע, פּאָזיטיווע באַ- באַציונג צו די „צישא“ שולן אין פּוילן, אָבער דאָס אַרטיקל וואָס זי האָט אָנגע- שריבן פאַר זיין צייטונג האָט ער אַזוי צוגעפּראַוועט אָן איר וויסן, אַז די יידישע שול-באַוועגונג זאָל אַרויסקומען געמאַלן אין די שוואַרצסטע פאַרן.

אָבער וואָס פאַר אַ באַדייטונג האָט דאָס אַלץ, ווען עס עפּנט זיך פאַר דיר אַ נייע וועלט מיט ברייטע מעגעלעכקייטן צו שאַפן, צו בויען, צו אַרבעטן פאַר דער אויפ- לעבונג פון אייגענעם פּאָלק און זיין קול- טור? וואָס פאַר אַ באַדייטונג האָבן די צייטווייליקע גרילצן אין אַרקעסטער, אַז דער אַרקעסטער שפּילט פאַרט אויס אַ נייע, נאָך נישט געהערטע, פאַרזאַפּנדיקע סימפּאָניע? די נייע סימפּאָניע איז געווען די ברייט פאַרמאַסטענע און וואַקסנדיקע יידישע קולטור-ביונג אין וועלכער ס'האָבן זיך מיט לייב און לעבן אַריינגע- וואָרפן יידישע לערערס, שרייבערס, ווי- סנשאַפּטלעכערס, פאַרשערס און קולטור- טוערס. מיט לייב און לעבן האָבן זיי זיך אָפּגעגעבן דעם פּונאַנדערבוי פון אַ נעץ שולן, ביבליאָטעקן, טעאַטער, פאַרש- אַנשטאַלטן און אַנדערע קולטור-געביטן. שוין אין יאָר 1926, ווי עס גיט איבער די מחברין, האָבן 53 פּראָצענט יידישע קינדער פון אוקראַינע געלערנט אין יידי- שע שולן און אין ווייס-רוסלאַנד האָט אין יענעם יאָר דאָס יידישע שול-וועזן אַריינ- גענומען 64% פון די יידישע קינדער. אויף אַ סך צענדליקער פאַך-שולן איז די אונטערריכט-שפּראַך געווען יידיש. אין די יאָרן 1934-1933 האָבן אין לאַנד פּונק- ציאַנירט 18 יידישע טעאַטערן — אַלע מלוכישע — בראש מיטן מאַסקווער יידישן מלוכה-טעאַטער אונטער מיכאַעלס אָנפיר- רונג. פינף מלוכישע טעאַטער-סטודיעס האָבן געשולט יידישע אַקטיאָרן און רע-

און אַרבעטן און דער עיקר העלפן... בויען דעם סאָציאַליזם; די געשעענישן ציען זיך כמעט ביז דער מלחמה און עס דער- גייען שוין צו אונדז אויך אָפּקלאַנגען פון נעם יידישן חורבן אין לאַנד פון די האַפּע- נונגען פון נאָך דער מלחמה. אויף קאַרגע 400 זייטן שפּרייטן זיך אויס פאַר אונדז בילדער אימאַזשן פון אויפבלי און פאַר- ניקטונג. עס דערשיינען פאַר אונדז צענד- ליקער און צענדליקער געשטאַלטן מיט זייערע אויטענטישע נעמען, היסטאָרישע פּערזענלעכקייטן מיט זייערע טואַונגען און טראַכטונגען, אין זייערע דראַמאַטישע ראַנגלענישן, און אין זייער טראַגישן אומ- קום, אָדער אין בעסטן פאַל אָפּגעוואָרפן אויפן ראַנד פון לעבן. די טראַגיש-פאַר- שניטענע איז געווינדמעט דער איצטיקער באַנד, ממש אַ מצבה אויף זייערע אומ- באַקאַנטע קברים. „מיינ בוך — לייענען מיר אין אַ קורצער הקדמה — איז אַ פּרוו פון אַ באַשיידענעם נר-תמיד פאַר די לע- רערס, וויסנשאַפּטלעכערס, קינסטלערס, און אַלע אַנדערע, וועלכע האָבן מיט מסירת נפש געבויט די יידיש-סאָוועטישע קולטור, זייענדיק איבערצייגט, אַז זיי דינען דעם אייגענעם פּיל-געליטענעם פּאָלק, און זיי- נען צוזאַמען מיט אַלע זייערע אופטוען בהדרגה פאַרטייליקט געוואָרן דורך דער סאָוועטישער מאַכט.“

* * *

אסתר ראָזענטאַל-שניידערמאַן איז באַ- שערט געווען צו זיין אַן אַקטיוו מיטבאַ- טייליקטע אין דער ביונג פון דער יידיש סאָוועטישער קולטור און אַן עדות פון איר פאַרניכטונג. זי האָט דאָרט געלעבט 32 יאָר און דאָס רוב יאָרן געלערנט און גע- אַרבעט אין קיעוו, אין דעם גרויסן יידישן צענטער, ווו עס זיינען אין יענע אָנהייב יאָרן אַנטשטאַנען אַ נעץ יידישע שולן, ביבליאָטעקן, קלובן און דער איינציקער אין זיין מין „אינסטיטוט פאַר יידישער קולטור“ צו וועלכן ס'האָבן געצויגן וויסנ- שאַפּטלער, פאַרשער, סתם דורשטיקע נאָך וויסן פון גאַנצן לאַנד. ניין, נישט אַלץ איז אויך אין יענע יאָרן געגאַנגען גלאַטיק, די מחברין דערציילט ווי אַזוי ביי אירע ערשטע טריט אויף דער סאָוועטישער ערד האָט זי זיך כסדר אויסגעגליטשט, באַ-

בויונג, גיט די מחברין אפ פיל אַרט. מיר זענען אים אין אלע פאזן פון פאנאנדערבלי — און אויך שפעטער אין זיין פארניכטונג. ארום אים האבן זיך גרופירט די צומי-מיינסטן גייסטרייכע יידישע פערזענלעכ-קייטן, ווי מאיר ווינער, פראַ. ליבערבערג, נחום ספיוואק און פיל אנדערע. נישט איינעם פון זיי האָט געשטאָכן דאָס בייזע אויג, וואָס האָט געוואַכט איבער דער קאָמוניסטישער כשרות; דער גרעסטער טייל זיינען נאָך אין יענע צייטן געווען קאָמוניסטן, אָבער „איינצייטיקאויך הייסע יידן“, ווי די מחברין שרייבט און ס'איז זיך משער צו זיין, אַז ביי אַזעלכע איז דער ריס אין האַרץ געווען נישט קיין קליינער. און דאָך... דאָך האָט מען געגלויבט. מען האָט אויך געגלויבט אַז עס עפנט זיך „אַ ניער צענטער פון סאָציאַליסטישער יידישער קולטור“ אין ביראָ-בידזשאַן. מיט גלויבן און ענטוואַזם זיינען פון אַנ-הייב געפאָרן פראַפ. יוסף ליבערבערג, דער איבערגעגעבענער קולטור-בוינער ברוך הובערמאַן און די מחברין פון בוך. און אסתר ראָזענטאַל-שניידערמאַן דער-ציילט ווי דאָס האַרץ איז איר צעגאַנגען פון נחת ווען דער פאַרשטייער פון אוקראַי-נישן צענטראַל קאָמיטעט פון דער פאַרטיי, ביים איבערגעבן איר די מיסיע צו פאָרן בוינען די יידישע קולטור אין ביראָ-בידזשאַן. האָט גערעדט צו איר בזה הלשון: „סוף כל סוף האָט געשלאָגן די שעה אַז דיין יידיש פּאַלק זאָל נאָך צוויי טויזנט יאָר גלות זיך אויסבויען אַן אייגענע היים...“ כמעט אין דער זעלבער צייט ווען מ'האָט אַוועקגעשיקט די אָנפירנדיקע פערזאָנען קיין ביראָ-בידזשאַן האָבן זיך אָנגעהויבן די באַגרעניצונגען, דערנאָך דאָס אַריינ-שטופן אין אַ סדרים בעטל דעם אינסטיטוט פאַר יידישער קולטור. אין גיכן האָט מען אָנגעהויבן אַלץ אונטערצוגראַבן. דער פאַרגאָס האָט זיך אָנגעהויבן פריער ווי מען שטעלט זיך פאַר. אין אפריל 1936 ווערט פּלוצלינג אַרעסטירט מאַקס עריק צוזאַמען מיט דריי אָנפירערס פון אינסטי-טוט (גרשון גאַראַכאַוו, מיכאל לעוויטאַן און יונה כינטישין). ס'האָט ניט לאַנג גע-נומען און עס ווערן אויך אַרעסטירט די שליחים קיין ביראָ-בידזשאַן, פראַפעסאָרן ליבערבערג און הובערמאַן. מאַקס עריק

זשיסאָרן פאַר דער יידישער בינע. היינט די אויסשפּרייטונג פון דער יידישער פּרע-סע איבערן גאַנצן לאַנד. היינט דער פאַ-באַנדערוויקס פון איינציקן אין זיין מין יידישן אינסטיטוט אין קיעוו מיט זיינע פיל אַפטיילונגען פאַר פאַרשן און לערנען און מיט די פיל צענדליקער וויסנשאַפט-לעכע מיטאַרבעטערס צווישן וועלכע ס'האָט זיך אויך געפונען אסתר ראָזענטאַל-שניידערמאַן.

יא, מ'האָט געבוקט ס'זאל זיך אַמאָל נישט אַריינכאַפן קיין „נאַציאָנאַליסטישער“ פּסול. אָבער דער ניער אויפבלי, דער שוונג האָט אָנגעשטעקט מיט ענטוואַזם און גלויבן און יידישע שפּערישע מענ-טשן האָבן מיט אלע כוחות געלייגט אַ יגיל צו אַ ציגל צום נייעם יידישן קולטור בנין. יא, ס'האָט דאָ און דאָרט געגרייכט עפעס אינעם גבוי, אָבער אַנדערש בוינען האָט מען נישט געקאַנט, זאָגט די מחברין. דער אומפאַרטייאישער מאַקס עריק, דער אומדערמיטלעכער וויסנשאַפטלעכער מיטאַרבעטער און בוינער פון אינסטיטוט פאַר יידישער קולטור, דער פאַרשער און פראַפעסאָר האָט געוויבלט ווען אין אינ-סטיטוט אין געשאַפן געוואָרן אַן אַספּיר-ראַטור פאַר יונגע יידישע שרייבערס. „גיט נאָר אַ טראַכט—האָט ער געזאָגט— צום ערשטן מאָל אין דער געשיכטע פון אַונדזער פּאַלק נעמט זיך אונטער אַ מלוכה אויף איר אייגענעם חשבון צו העכערן די נאַציאָנאַלע קוואַליטעט פון דער יידישער ליטעראַטור. זאָגט וואָס איר ווילט, אָבער דאָס איז מעגלעך בלויז און נאָר אין אַ סאָציאַליסטישן לאַנד.“ און מאַקס עריק, וועלכער איז געקומען פון אַ יידישן קול-טור צענטער אין פּוילן, פון ווילנע, האָט ערשט דאָ צעשפּרייט זיינע שפּערישע פּליגלען, נישט גערוט טאָג און נאַכט, ווי מיר דערוויסן זיך דאָס פון „אויף וועגן און אומוועגן“. האָט ער געקאַנט זיך פאַר-שטעלן אַז אַלץ וואָס ער בויט וועט אַפּגע-מעקט ווערן; האָט ער געקאַנט אַנען, אַז מ'וועט אַלץ אומברענגען צוזאַמען מיט אים? און אפשר... אפשר האָט מען גע-דאַרפט פּילן אַז מ'בויט אויף זאַמד... דער געשיכטע פון אינסטיטוט פאַר יידישער קולטור אין קיעוו, וואָס איז געווען דאָס שיינדל פון דער קולטור-

זיך צומאל גענומען צו די איבערזעצונגען פון די יידישע קלאסיקערס אין רוסיש און אוקראיניש. טויזנטער יידישע שול-ביכער פאר קינדער, לערן-ביכער פאר סטודענטן האט מען אריינגעזאָרפן אין די קעלערן פון „גלאָויליט“. צענדליקער טויזנטער יידישע ביכער האָט מען, ווי פאַרבאַטענע חזורה, אַריינגעשטופט אין פינצטערע קאַמערן, דערנאָך זיי אַרויס-געפירט אין לאַסטוואַגנס. עס זיינען אַרומ-געגאַנגען קלאַנגען אַז מ'האַט יידישע בי-כער געברענגט, נאָר נישט עפנטלעך, ווי דאָס האָבן געטאָן די היטלעריסטן, נאָר אין געהיים. מ'האַט יידישע ביכער אַר-בערגעגעבן אין די גרויסע שפייז-מאַגאַ-זינען, וווּ מ'האַט צוליב דוּחק אין פאַפיר די אַרויסגעריסענע בלעטער גענוצט צום פאַקן.

אסתר ראָזענטאַל-שניידערמאַן גיט אונדז אַן איבערבליק פון די גרויסע וואָרט-אוצרות וואָס האָבן זיך אַנגעזאַמלט אין קיעווער יידישן אינסטיטוט. פּראָפּ. יוסף ליבערבערג האָט געהאַט אונטערגענומען צונויפצוזאַמלען יידישע גייסטיקע ווערטן פון אַלע תקופות, פון אַלע וועלט-טיילן און אין אַלע שפּראַכן. אין אַלע שטעט אין שטעטלעך האָבן יידישן מענטשן מיט גרויס מסירת נפש געזאַמלט ביכער, ספרים, מאָנסקריפּטן, וואָס זיינען פאַר-בליבן אויף הפקר די ערשטע יאָרן פון דער רעוואָלוציע און זיי איבערגעשיקט אין אינסטיטוט. אין יאָר 1934 פאַרמאַגט שוין די ביבליאָטעק פון אינסטיטוט אַ פּערטל מיליאָן בענדער וועגן יידן און טויזנט ווערטפולע מאָנסקריפּטן אַנהייבן-דיק פון 13טן יאָרהונדערט. די ביבליאָ-טעק איז געשאַצט געוואָרן פאַר דער צוויי-טער אין דער וועלט לויט איר ביכער-פאַרמעג וועגן יודאיק.

ביים אינסטיטוט איז אויך געווען אַ זעלטן רייכער פרעסע-אַרכיוו. אין די בלי-יאָרן פלעגן אַנקומען פאַרן אַרכיוו צייטונג-גען און זשורנאַלן פון 40 לענדער, פון אַלע קאָנטינענטן. די רייכע זאַמלונגען פּרעסע, וואָס האָבן פונקט ווי די ביבליאָ-טעק צוגעצויגן שפּעפּרישע מענטשן פון גאַנצן לאַנד, האָבן זיך געמערט ביז דעם יאָר 1935, דאָס יאָר ווען מען האָט דער-לאָזט צום אינסטיטוט בלויז קאַמוניסטי-

וויל נישט וואָרטן אויפן תליין און שניידט זיך איבער די אַדערן פון ביידע הענט. אַן אַפּגעראַטעוועטער מאַטערט ער זיך נאָך ביזן יאָר 1937. דער טויט איז גע-קומען אין עלטער פון נישט קיין גאַנצע 39 יאָר. די אַנדערע זענען אומגעקומען פון אַ קויל אין קאַפּ.

צו די קרבנות פון די תפיסות און לאַ-גערן פון יענעם פּעריאָד איז אין אַנהייב מלחמה צוגעקומען דער בלוטיקער שניט אויפן פּראָנט. ווי באַקאַנט זיינען דעמאַלט געפאַלן פּערציק יידישע שרייבערס. דאָס דאָזיקע קאַפיטל איז נאָך נישט אויסגע-פאַרשט געוואָרן, שטרייכט אונטער די מחברין, אַט האָט זיך דער פאַרשער און שרייבער מאיר ווינער אַנגאַזשירט אין עלטער פון 48 יאָר, אַן העכערע עלטער ווי ס'האַט געפאַדערט מאַביליאָזאַציע דע-קרעט. טראָץ דעם וואָס ער איז כלל נישט צוגעגרייט געווען צו מיליטער, האָט מען אים גלייך געשיקט אויפן פּראָנט. מיט אים צוזאַמען איז געפאַלן פּראָפּ. אהרון גורשטיין, וועלכער איז באַקאַנט געווען פון זיין שוואַכן פיזישן צושטאַנד; מ'האַט אַנגעטאָן אין מיליטער-קליידער און גע-שיקט אויפן פּראָנט דעם כמעט בלינדן דיכטער כאַטשעוואַצקי, דעם 51-יאָריקן ראַסיק, דעם 48-יאָריקן גאַדינער און אַנ-דערע נישט-צוגעגרייטע צו מיליטער יידי-שע שפּעפּערס, בעת נישט יידישע שריי-בערס זיינען געשיצט געווען פון ליטע-ראַטן-פאַריין נישט אויסגעשטעלט צו זיין אויף אַ סכנה. מיט רעכט שטרייכט אונ-טער די מחברין אַז ס'האַט געשטעקט דערביי אַ ביידע האַנט און אַז די פּאַראַנט-וואָרטלעכקייט פון סאָוועטישן שרייבער-פאַרבאַנד איז נאָך פאַרהוילן.

* * *

פאַראַלעל צום בלוטיקן פאַגראַם קעגן יידישע שפּעפּרישע מענטשן איז כסדר אַנגעגאַנגען דאָס פאַגראַמירן די יידישע קולטור, פון אומברענגען דאָס יידישע וואָרט. אינעם בוך איז פאַראַן אַ לאַנג קאַפיטל אונטערן קעפל: „דער באַבי-יאָר פון יידישן וואָרט“. דערשיינט פאַר אונדז אַ טיילוואַנשי, שוידערלעך בילד פון אויס-ראַטונג פון אַלץ וואָס איז געשריבן מיט יידישע אותיות. נאָכן ליקווידירן אין קיעווען אַלע יידישע ביבליאָטעקן, האָט מען

מ'האָט זיך גיך אַרומגעזען, באַמערקט די מחברין, אַז די אָנגעזאָגטע ענדערונגען האָבן נישט קיין שייכות צו יידן.

* * *

מען פאַרמאָכט דאָס בוך און מען קאָן זיך פון דעם נישט אָפּרייסן. פאַר אונז דזערע אויגן הייבן ווידער אָן דורכשוועבן צענדליקער יידישע גייסטמענטשן, שע- פערס אין זייער מיפולן דראַנג צו שאַפן און בויען און אין זייער אַכזריותדיקער פאַרניכטונג. אין אונדזער דמיון שטייגט ווידער אויף דער טיטולאָגישער מעכאָ- ניזם, וואָס האָט סיסטעמאַטיש צעריבן, צעמאָלן יידישע קולטור-אוצרות און באַ- רייבט דאָס יידישע פּאָלק פון זיינע גייס- טיקע פאַרמעגנס, פון זיינע גייסטמענטשן. מיט וואָסער ציל? צי נישט דערפאַר ווייל דאָס גייסטיקע און קולטורעלע איז ביי אַ פּאָלק זיין רוקנביין און בילדעט זיין שטאַנדטהאָפטיקייט? צי נישט דערפאַר ווייל מ'האָט געוואָלט צעברעכן ביים יידי- שן פּאָלק דעם רוקנביין און אויסהיילן אים פון יעטועדער שטאַנדטהאָפטיקייט?

נאָך מוראדיקער און רישעותדיקער דערשיינט דאָס געשילדערטע דורך אסתר ראָזענטאַל-שניידערמאַן, ווען מען דער- מאַנט זיך, אַז אין יענע צייטן פון דער צווייטער העלפט דרייסיקער יאָרן האָט דער נאַציזם אין דייטשלאַנד זיך געגרייט און אָפן אָנגעזאָגט די פאַרניכטונג פון יידישן פּאָלק און אַז די צווייטע פּאָזע פון אומברענגען אין סאָוועט-רוסלאַנד יידישע שעפּערישע מענטשן און יידישע גייסטיקע אוצרות איז שוין פאַרגעקומען אין די יאָרן נאָכן גרויסן חורבן, וואָס די היטלע- ריסטן האָבן געבראַכט אויפן יידישן פּאָלק. איז ווי זאָל מען נישט ציען קיין פאַראַלעל?

וועגן רעצענזיעס

שרייבערס און פאַרלעגערס וואָס וואָלטן געוואָלט אַז זייערע ביכער זאָלן רעצענ- זירט ווערן אין "חשבון", דאַרפן אַריינ- שיקן זייערע ביכער צו דער רעדאַקציע פון "חשבון".

שע פרעסע פון אויסלאַנד. גאָר אין גיכן האָט מען אויך אַרויפגעלייגט אַ פאַרבאַט אויף אויסלענדישע קאָמוניסטישע פרעסע, באַלד דערנאָך האָט די נ.ק.וו.ד. אַרויפגע- לייגט איר בלוטיקע האַנט אויף די שוין פאַראַנענע זאַמלונגען. ווו דער פרעסע- אַרכיוו איז אַהינגעקומען ווייסט מען נישט גענוי. דאַקעגן איז באַקאַנט דער גורל וואָס האָט געטראָפן דער רייכער ביבליאָ- טעק פון אינסטיטוט, פונקט ווי די אַנדע- רע יידישע ביבליאָטעקן.

אסתר ראָזענטאַל-שניידערמאַן שרייבט, אַז עס זיינען געווען איין פאַשיסטישער און דריי סאָוועטישע שאַנדאַקטן איבער יידישע וואָרט-אוצרות. דער ערשטער שאַנדאַקט איז פאַרגעקומען אין די ערש- טע יאָרן נאָך דער רעוואָלוציע, ווען מ'האָט אומגעבראַכט בתי-מדרשים, חדרים, ישי- בות, פאַרשידענע רעליגיעזע און וועלט- לעכע אנשטאַלטן און מ'האָט אויסגעפליג- דערט אַדער געלאָזט אויף הפקר זייערע פאַרמעגנס. האָט אינסטיטוט אין קיעוו, ווי דערמאַנט, האָט דערנאָך אַ סך וואָרט- פאַרמעגנס באַווזן צונויפצוזאַמלען.

דער צווייטער באַרבאַרישער אַקט פון פאַרניכטונג האָט זיך אָנגעהויבן אין 1936. אַ סך פון די ביבליאָטעקן און ביכער-זאַמלונגען האָט די נ.ק.וו.ד. פאַר- שטעקט אין פינצטערע קאַמערן. בעת דער מלחמה האָבן די דייטשע פאַשיסטן אַנטדעקט אַ טייל פאַרשטעקטע ביכער און זיי אַרויסגעפירט קיין דייטשלאַנד. נאָך דער מלחמה זיינען אַלע פאַרבליבענע יידישע וואָרט-אוצרות אַרויסגעפירט גע- וואָרן אויף לאַסטוואַגנס, איבערגעדעקטע מיט ברעזענטענע פלאַכטעס, אין די קאַ- טאַקאַמבעס פון אַן אַלטער מיטלאַרטער- לעכער געביידע און אין די טיפּע היילן אויף פּיעטשערסק. אין יענע קאַטאַקאַמ- בעס און היילן האָבן די סאָוועטישע רע- גירער אַריינגעוואָרפן אויף שטענדיק רי- זיקע אוצרות פון יידישע וואָרט-שאַפונג. בעתן און נאָך דעם 20טן קאַנגרעס פון דער סאָוועטישער קאָמוניסטישער פאַרטיי אין 1956, האָבן יידן אין סאָוועטרוסלאַנד געהאַפּט, אַז ס'וועט אַ סוף נעמען צום דאָזיקן באַרבאַריזם, אַז ס'וועלן קומען אויך ענדערונגען אין באַצוג צו יידן.